

В. І. Мільчев

ДЕКАН НАВІКИ: AD MEMORIAM В.Г. ТКАЧЕНКА

Людське життя, як відомо, це лише шлях від початку до кінця. У когось цей шлях прямий та короткий, в іншого – довгий та звивистий... Ми, історики, в силу постійної необхідності мислити “історично” та аналізувати “минуле”, як на мене, не завжди виявляємося готовими осягнути з подібною ж науковою відстороненістю те, що з нами трапляється в “сучасному”. Особливо, коли обставини вимагають від нас ставитися як до історії до того, що зовсім ще нещодавно було невід’ємною часткою нашого життя. Або ж до того, хто був частиною нас самих. Важко писати як про минуле, про історію, про живу людину, якій ще кілька місяців тому можна було подзвонити, або зайти поговорити, або ще що. Однак ми звикаємо й до цього. І от тепер я мушу писати про Віктора Григоровича Ткаченка як про частку обожнюваної ним Історії. Всього через півроку після того, як його не стало. Через цілі шість місяців, які він не з нами, а ми без нього.

Віктор Григорович Ткаченко народився 21 вересня 1954 р. в с. Верхній Токмак Чернігівського району Запорізької області, в родині Григорія Вікторовича та Ніни Василівни Ткаченків. Він був первістком сім’ї (молодший брат – Олександр народиться через два роки). У віці трохи старше одного року він стає городянином – родина переїжджає в обласний центр, місто Запоріжжя. Місто швидкими темпами відновлюється після повоєнної розрухи, робочих рук не вистачає, й селяни з навколишніх сіл поспішають скористатися нагодою вирватися з колгоспного закріпачення (нагадаю, що після смерті Й.Сталіна на той момент не минуло ще й року). Сім’я Ткаченків оселяється в робітничому селищі Павло-Кічкас на північній фабрично-заводській окраїні Запоріжжя. З цим районом буде пов’язано все подальше життя Віктора Григоровича. Мабуть саме через це тема індустріалізації, промисловості, робітничого класу лейтмотивом пройде через всі його наукові студії. Однак, про все за чергою.

Дитинство Віті Ткаченка було подібним до життєвого шляху мільйонів його однолітків по всьому Радянському Союзу: у віці семи років він пішов навчатися до першого класу СШ № 33 Заводського району м. Запоріжжя; у 1964 р. став піонером, а в 1970-му вступив до лав ВЛКСМ. Одним словом, все як у всіх.

Подальший життєвий шлях, здавалось би, теж був визначений на роки вперед. Після закінчення школи в 1971 р. Віктор влаштовується працювати на завод “Запоріжсталь”, в залізничний цех, слюсарем з ремонту паровозів. Пропрацювавши рік, він переходить працювати електромонтером сигналізації та зв'язку у Відділ позавідомчої охорони при УВС Запорізького облвиконкому депутатів трудящих. З цієї ж посади він пішов до лав Радянської Армії.

Служити довелося у радянській Середній Азії – в Узбекистані, у військах ППО, в жорстких умовах гірської напівпустелі. У війську Віктор Ткаченко знаходився із жовтня 1973 по листопад 1975 рр. Анкета молодого бійця як не найкраще відповідала всім вимогам часу й партії, й тому у вересні 1975 р. його було прийнято кандидатом до лав КПРС. Звичайна практика того часу.

Після демобілізації молодий старшина повернувся у рідне Запоріжжя. Працювати продовжив у тій же самій структурі й на такій же самій посаді, щоправда з обласного управління МВС перейшов поближче до дому – до Заводського РВ УМВС. На цьому місці роботи, в грудні 1976 р. його було прийнято в лави партії. Акцентуємо на цьому, оскільки вважаємо, що саме ця обставина невдовзі допомогла йому вступити навчатися у вузі на “гостродефіцитній” спеціальності того часу – на історичному факультеті Запорізького державного педагогічного інституту. Як відомо, в ті часи, аби стати носієм цієї привілейованої професії, “робітником ідеологічного фронту”, недостатньо було мати одне бажання, розум та хист. Не менш важливою вважалася “правильна” біографія – трудовий стаж (краще на виробництві), служба у війську, членство в рядах комуністичної партії.

Одним словом, обставини склалися щасливо для “абітурієнта-1977”, і вже в серпні того року на запорізький істфак було зараховано його майбутнього декана. За своїми плечима він мав військову службу, а тому, звісно, користувався авторитетом однокурсників і викладацького складу. Призначався комсоргом групи, згодом увійшов у парткомітет ЗДПІ. Навчальний процес перемажався практиками, виїздами у підшефні колгоспи та будівельні загони, в тому числі й закордон (зокрема, у липні-серпні 1979 р. запорізькі студенти працювали на об'єктах господарства у Польській Народній Республіці). Тоді ж, у роки студентства, Віктор Григорович створив власну сім'ю, одружившись на дівчині з рідного Кічкасу – Желтовій (Ткаченко) Тетяні Георгіївні. У 1979 і 1981 рр. у молодого подружжя народилося двоє донечок – Лілія та Альона. Тоді ж, у роки студентства, відбулося знайомство та почалася наукова співпраця із Федором Григоровичем Турченком.

Після закінчення історичного факультету Запорізького державного педагогічного інституту у липні 1981 р., В.Г.Ткаченко, за направленням, працював у Запорізькому машинобудівному інституті ім. В.Я.Чубаря, на посаді завідувача кабінету історії КПРС. Попри зайнятість на основному місці роботи, знаходилося й місце для занять наукою, написання статей. Викристалізувалася й тема майбутньої кандидатської дисертації – історія робітників металургійної промисловості УСРР у 1920 – 1930-х рр.

Подібна відданість науці не залишилася непоміченою колективом запорізького істфаку: з жовтня 1985 р. В.Г.Ткаченко був запрошений до Запорізького державного університету, на посаду асистента кафедри історії СРСР та УРСР. Від цього часу і майже на двадцять наступних років його життя нерозривно було пов'язано із ЗДУ (ЗНУ). В.Г.Ткаченко викладав історію СРСР (згодом – України) радянської доби, читав спецкурси з історії запорізького краю, керував архівними практиками студентів. Багатьом випускникам історичного факультету на все життя запам'яталися наукові відрядження до Центрального державного історичного архіву України у м. Київ, здійснені під проводом саме цього викладача. Він як ніхто інший вмів “заразити бацилою наукового пошуку”, показати не завжди зрозумілу для невтаємниченого романтику роботи із архівними документами.

Про останнє слід сказати окремо. Віктор Григорович належав до найкращих знавців фондів не тільки рідного, Державного архіву Запорізької області, але й фондів центральних

історичних архівів Києва та Москви. Саме тоді, з початку та середини 1980-х почалася його багаторічна дружба із багатьма архівістами, істориками та джерелознавцями в Україні, Росії та інших країнах. У тому ж ДАЗО він почував себе як дома, досконало знаючи фонди радянського періоду, в чому з ним міг конкурувати хіба що один із його найкращих друзів – Тедеев Олександр Сергійович (нині директор цієї установи). Колеги Ткаченко по істфаку пам'ятають середу як незмінний “архівний” день в житті декана, який він цілковито присвячував науковому пошуку. Як результат – багатотисячний депозитарій матеріалів з історії Олександрівська/Запоріжжя, історії міст та сіл Запорізької області, південноукраїнського регіону в цілому.

Накопичена представницька джерельна база лягла й в основу його кандидатської дисертації, захищеної під науковим керівництвом Ф.Г.Турченка 26 березня 1993 р. у Спецраді К.068.52.03 при ЗДУ. Тема звучала наступним чином – “Робітники металургійної промисловості України в період формування адміністративно-командних методів управління економікою (друга половина 20-х – 30-і роки)”. Після захисту кандидатської дисертації та отримання відповідного диплому, восени 1993 р. В.Г.Ткаченко був обраний на посаду доцента кафедри новітньої історії України.

Через кілька років щасливої й плідної науково-педагогічної роботи життя поставило нові завдання перед доцентом Ткаченком. Неабиякий адміністративний хист викладача був помічений керівництвом ЗДУ в особі його ректора, професора В'ячеслава Олександровича Толока. Як наслідок, з 3 квітня 1997 р. й по жовтень 2003 р. Віктор Григорович працював у “вищому ешелоні”. Він в цей час – проректор з питань гуманітарної освіти та виховання ЗДУ. Ці шість років в реальності постають як тисячі людських життів студентів нашого вузу, багатьом із яких Ткаченко “дав імпульс” на все життя. Вчасне оселення в гуртожиток, мудрий погляд “скрізь пальці” на окремі, часто комічні, епізоди студентського життя-буття, за які менш лояльний керівник міг би й “турнути” з університету, вщент зламавши чиюсь долю... В чому їх виміряєш? Очевидно, в якійсь ще не існуючій валюті універсальної людської доброти, не інакше.

Зміни керівництва ЗДУ в 2003 р. певним (хоча й не найгіршим) чином відбилися на долі В.Г.Ткаченка. З жовтня 2003 р. він пішов з посади проректора в зв'язку із тим, що був зарахований у цільову докторантуру університету. Робота над дисертацією тривала два роки. У червні 2005 р., за власним бажанням, він був відрахований із докторантури і прийнятий за строковим трудовим договором на посаду доцента кафедри новітньої історії України.

Пов'язано це було із тим, що потреби функціонування трудового колективу історичного факультету ЗНУ потребували його присутності. З вересня 2006 р., як обраний за конкурсом, на підставі контракту, В.Г.Ткаченко був переведений на посаду декана історичного факультету. Паралельно із новою посадою доводилося бути й відповідальним секретарем Приймальної комісії університету (2005 – 2008), вченим секретарем спеціалізованої вченої ради К 17.051.01 по захисту кандидатських дисертацій на історичному факультеті ЗНУ (2005 – 2008).

Однак основної уваги, все ж таки, потребував факультет. За сім із невеликим років перебування на посаді декана В.Г.Ткаченку вдалося зробити дуже багато. Об'єктом його пильної уваги та докладання зусиль став розвиток кафедри всесвітньої історії ЗНУ. Так, він брав безпосередню участь у підготовці та ліцензуванні спеціальності “Міжнародні відносини”, відкритої з 2009 р., згідно з якою студенти історичного факультету могли отримати спеціальність “Політолог-міжнародник. Перекладач”. За деканства Віктора Григоровича були підготовлені й документи на розширення магістратури з напрямку підготовки “Історія” за освітньо-кваліфікаційним рівнем “Магістр”.

Невтомно працював він і над підвищенням власного викладацького рівня. Так, у 2007 р. В.Г.Ткаченко проходив підвищення кваліфікації за категорією “декан” у Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти Академії педагогічних наук України. Наказом Міністра освіти і науки України (№ 679-к від 04.07.2007 р.) він отримав звання “Відмінник освіти”.

Як науковець Ткаченко В.Г. досліджував проблематику повсякденності 20–30-х років ХХ століття. Мав більше як 100 наукових публікацій (див. *Список*). Був постійним членом

спецради із захисту дисертацій при ЗНУ. Брав активну участь у виконанні Всеукраїнського проекту видання Національної книги пам'яті, присвяченої жертвам голодомору 1932–1933 років та підготовці довідника “Славетні запоріжці”. За його деканства факультет щорічно проводив міжнародні та всеукраїнські наукові конференції, присвячені актуальним проблемам розвитку історичної науки.

Не можна не згадати й про його співпрацю із провідними науковцями історичного факультету ЗНУ. Учень професора Ф.Г.Турченка, представник його наукової школи, В.Г.Ткаченко, зрозуміла річ, найбільш тісні наукові контакти мав із колегами по кафедрі та по напрямку досліджень. Такі науковці як О.М.Ігнатуша, В.С.Гвоздик, О.Г.Скворцов, Т.В.Грушова та ін. постійно обмінювалися задумами, реалізували колективні проекти.

Багаторічною та міцною була його дружба із професором Анатолієм Васильовичем Бойком (1960–2010), представником дніпропетровської наукової школи проф. М.П.Ковальського, вихідцем з того ж ДНУ доц. Ю.П.Князьковим, які працювали на кафедрі джерелознавства, історіографії та спеціальних історичних дисциплін ЗНУ. В.Г.Ткаченко був членом правління Запорізького наукового товариства ім. Я.Новицького, заснованого та очолюваного А.В.Бойком, був членом редколегії всіх серіальних видань, створених під егідою Запорізького відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського НАН України – “Джерела з історії Південної України”, “Усна історія Степової України”... Дві із таких серій – “Забуті щоденники” та “Соціальні рухи на Півдні України”, В.Г.Ткаченко задумав разом із А.В.Бойком та В.І.Мільчевим та реалізовував особисто, виступаючи упорядником окремих випусків.

Окремо слід згадати про такий напрямок роботи Віктора Григоровича як підготовка науково-педагогічних кадрів. Усього під науковим керівництвом В.Г.Ткаченка було захищено дисертації чотирьох кандидатів наук (2009 – 2011 рр.):

- Мороко Владислав Валерійович. Партиїне будівництво і партійно-політична боротьба в сучасній Україні (1996 – 2009 рр.). – Запоріжжя, ЗНУ, 2009;
- Жиряков Олександр Юрійович. Імперський напрям пострадянської російської історіографії Другої світової війни. – Миколаїв, МДПУ, 2010;
- Антощак Марина Миколаївна. Громадська та освітньо-наукова діяльність Миколи Олександровича Корфа. – Запоріжжя, ЗНУ, 2010;
- Носик Максим Олександрович. Органи партійного та державного контролю Півдня України в системі радянського режиму (1920 – 1934 рр.). – Запоріжжя, ЗНУ, 2011.

Ширилися міжнародні контакти: в жовтні 2012 р. В.Г.Ткаченко особисто відвідав Південний Федеральний університет (Ростов-на-Дону, РФ), де було укладено угоду про співробітництво із тамтешнім істфаком. В рамках цієї угоди в квітні 2013 р. було проведено спільну наукову інтернет-конференцію в режимі он-лайн, присвячену проблемам вузівської науки в Україні та Росії.

Готувалися збірники наукових праць історичного факультету. Тривала робота над “Історією міста Олександрівська/Запоріжжя”, було кількадесятеро задумів археографічних публікацій, тематичних збірок, наукових відряджень... І тут те саме 2 січня 2014 р., той самий невчасний і страшний дзвінок із 5-ї міської лікарні із повідомленням про те, що “перестало битися серце”. Ми довго не могли повірити, не хочеться вірити й зараз. Втім, що ще нам залишається? Очевидно тільки торувати тією ж дорогою, тим же дороговказом, яким ішов і він. Жорстока, неблаганна та така передчасна смерть буквально вирвала його з наших рядів. А попереду могли б бути ще роки й десятиліття плідної праці. Однак пропри вся тяжкість втрати Віктор Григорович Ткаченко залишиться для нас “деканом навіки” – людиною, яку породив факультет від початку й до кінця, людиною, яка працювала на його користь, людиною, чиє ім'я відтепер і назавжди буде асоціюватися із взірцем служіння науці й колективу.

Вічна пам'ять!

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ В. Г. ТКАЧЕНКА (1983–2014)

1983

1. Начало пути. Становление // Правифланговый электрометаллургии: Очерк истории Запорожского ордена Октябрьской революции и ордена Трудового Красного Знамени электрометаллургического завода "Днепроспецсталь". – Днепропетровск: "Промінь". – С.9-31.

1984

2. Критика буржуазных и ревизионистских фальсификаций исторического опыта КПСС в строительстве развитого социализма (Методические рекомендации пропагандистам). – Запорожье. 25 с. (співавтор: В.К.Орел).

1985

3. Партийное руководство развитием новых форм социалистического соревнования за повышение эффективности общественного производства (На примерах партийных организаций предприятий Украины). М., Депонирована в ИНИОН АН СССР. №22578. – 25 с. (співавтор: І.Т. Мельник).

1988

4. Энергетика Запорожья: история и современность (Методические рекомендации в помощь докладчикам и лекторам). – Запорожье. – 20 с. (співавтори: А.К.Негоденко, С.М.Тимченко).

5. Что мы знаем и не знаем о С.А.Лозовском-Дридзо? С.А.Лозовский и международное антивоенное движение в 1914 – 1917 гг. // Актуальные проблемы исследования биографий пролетарских революционеров (Методическое значение в исторической науке и роль в коммунистическом воспитании на революционных традициях). Тезисы докладов и сообщений республиканской научно-практической конференции 12-14 октября 1988 г. – Ч.II. – Николаев. – С.215-217 (співавтор: А.І.Голуб).

1989

6. Великий подвиг советского народа (Методические рекомендации в помощь лекторам). – Запорожье. – 17 с. (співавтор: О.І.Латун).

7. Строительство и реконструкция металлургических предприятий Украины в годы социалистической индустриализации (1926–1937 гг.) // Молодежь и актуальные проблемы исторической науки. Тезисы общественно-политических чтений посвященных 70-летию комсомола Украины 7-9 июня 1989 г., Черновцы – К. – С.151-153.

8. Історія фабрик і заводів як джерело соціалістичної індустріалізації (на прикладах металургійних підприємств України) // IV республіканська конференція з історичного краєзнавства. Тези доповідей і повідомлень. – К. – С.216-217.

1990

9. 72 года на боевом посту (Методические рекомендации в помощь лекторам, докладчикам к годовщине Советской Армии и Военно-Морского Флота). – Запорожье. – 24 с. (співавтор: О.І.Латун).

10. Ленинская оценка развития металлургии Донбасса // Здійснення ленінської національної політики на Донбасі. Тези доповідей і повідомлень Республіканської наукової конференції (21-24 лютого 1990 р.) Секції IV, V, VI, VII. – Донецьк. – С.170-171.

11. Исторический опыт и современное состояние многонациональных коллективов металлургов Украины // Вопросы теории и практики межнациональных отношений в условиях перестройки. Тезисы докладов и выступлений на региональной научно-практической конференции. – Днепропетровск. – С. 96.

12. Ленинская концепция индустриализации страны и ее использование в преподавании общественных наук // Изучение ленинского теоретического наследия в вузовских курсах общественных наук. Тезисы к областной научно-методической конференции, посвященной 120-летию со дня рождения В.И.Ленина (26-27 марта 1990 г.) Секция истории КПСС. – Запорожье. – С. 67-68.

13. Проблема кадрів металургів України у роки соціалістичної індустріалізації (1926 – 1937 рр.) // Молодь і актуальні проблеми історичної науки. Тези V суспільно-політичних читань 29-30 травня 1990 р., м. Київ. – К. – С.119-120.

14. Українська національна символіка: історичне коріння (Методичні рекомендації). – Запоріжжя. – 15 с. (співавтори: О.І. Латун).

15. Розвиток промисловості Олександрівська у другій половині XIX століття // Вестник краеведа. Тезисы научных докладов и сообщений (апрель 1990 г.). – Вып.1. – Запорожье. – С.30-31.

16. Участие представителей национальных меньшинств в строительстве Запорожского индустриального комплекса // Малочисленные национальности юга Украины: история и современность. Тезисы к областной научно-практической конференции 19-20 октября 1990 г. – Запорожье. – С.71-72.

1991

17. Формування і діяльність багатонаціональних колективів металургійних підприємств України // Проблеми історії національно-визвольного руху на Україні в період феодалізму та капіталізму. Матеріали Республіканської науково-теоретичної конференції 8-10 січня 1991 р. Запоріжжя. – К. – Запоріжжя. – С.131-132 (співавтор: А.І.Голуб).

18. К вопросу о внутривластной борьбе по проблемам темпов первого пятилетнего плана // Общественно-политическая жизнь страны в условиях однопартийности. Тезисы докладов Республіканской научно-практической конференции III секция. – Донецк. – С. 44-46.

19. Металургические предприятия Приднепровья в последней четверти XIX – 30-е годы XX в. // Вестник краеведа: Тезисы научных докладов и сообщений (апрель 1991 г.). – №2. – Запорожье. – С. 54-56.

20. Вплив адміністративно-командної системи на інженерно-технічні кадри металургійних підприємств Придніпров'я в 20-30 роки // Запоріжжя в історії та культурі. Тези доповідей і повідомлень республіканської конференції. – Запоріжжя. – С. 53-54.

21. Методичні вказівки до спецсеминару "Соціалістична індустріалізація СРСР" (для студентів історичного факультету). – Запоріжжя. – 46 с. (співавтор О.І.Латун).

22. Даешь запорожский кокс! // Запорожский коксохимический: Очерк истории завода. – Днепропетровск. – С. 5-38.

23. Репресії 20-30-х років на промислових підприємствах Придніпров'я // V Всеукраїнська конференція "Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України" (жовтень 1991 р.). Тези доповідей та повідомлень. – К.-Кам'янець-Подільський. – С. 291-292.

24. Діяльність трудових колективів металургійних підприємств України у роки соціалістичної індустріалізації країни (1926 – 1927 рр.) // Питання історії СРСР. Республіканський міжвідомчий науковий збірник. – Вип. 36. – Харків. – С. 55-60.

25. З історії масових виробничих рухів на металургійних підприємствах Придніпров'я у роки соціалістичної індустріалізації країни // Дослідження з історії Придніпров'я: соціальні відносини та суспільна думка. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ. – С. 98-108.

1992

26. Репрессии 20-30-х годов на Запорожье // Тезисы докладов научной конференции преподавателей и студентов университета. – Запорожье. – С.29-30.

27. Використання наукової спадщини М.І.Костомарова при розробці спецкурсу "Історія козацтва" // Микола Костомаров і проблеми суспільного та культурного розвитку української нації. Тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої 175-річчю від дня народження Миколи Івановича Костомарова (Рівне, 13-14 травня 1992 р.). – Рівне. – С.125-126 (співавтор: О.І.Латун).

28. Розвиток національних культур на промислових підприємствах в 20-30-ті роки // Национальное своеобразие культур и литератур. Материалы межвузовской научно-практической конференции. – Измаил. – С. 68.

1993

29. Робітники металургійної промисловості України в період формування адміністративно-командних методів управління економікою (друга половина 20-х – 30-ті роки): Автореферат дис... канд. іст. наук. – Запоріжжя. – 22 с.

30. Матеріально-побутове становище робітників України (друга половина 20-х – 30-ті роки // Тези доповідей наукових конференцій викладачів і студентів університету. Випуск III. – Частина II. Факультети: економічний, історичний, юридичний, філологічний, романо-германської філології, ДСП, кафедри суспільних наук. – Запоріжжя. – С. 11-12.

31. "Оріхівська справа" – як свідчення голодомору 1933 року на півдні України // Тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої 60 річниці голодомору в Україні (жовтень 1993 р.). – Рівне. – С.54-55 (співавтор О.І.Латун).

1994

32. Приватне підприємництво у містах Донецько-Придніпровського регіону в умовах непу // Тезисы второй научно-практической конференции Межрегионального Блока Реформ (10-11 марта 1994 г.). – Днепропетровск. – С. 56-57.

33. Вивчення та збереження національної історико-культурної спадщини півдня України в 20-30 роках // Национальное своеобразие славянских культур и литератур. Часть II. Материалы межвузовской конференции ученых стран содружества. – Измаил. – С.35-36 (співавтор: О.І.Латун).

34. Інженерно-технічні кадри України в системі командної економіки (друга половина 20-х – 30-ті роки // Сторінки історії. Книга 2. – Частина 2. – К. – С. 40-41 (співавтор: Є.Г.Цокур).

35. Голодомор 1932 – 1933 років на Запоріжжі // Тези доповідей наукових конференцій викладачів і студентів університету (Випуск IV) – Частина II. – Запоріжжя. – С. 20-21.

36. Проблема вільного часу робітників підприємств Придніпров'я (друга половина 20-х – 30-ті роки // Тези доповідей наукових конференцій викладачів і студентів університету (Випуск IV). – Частина II. – Запоріжжя. – С. 24-25 (співавтор: С.І.Ісмайлова).

1995

37. Учебные заведения Александровска в конце XIX – начале XX века // Культурологічний вісник. Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряни. – Випуск 2. – Запоріжжя. – С. 16-20.

38. Вивчення проблем економічної історії 20-30-х років в курсі історії України // Концепція національного виховання студентів і шляхи її вирішення в сучасних умовах. Тези виступів на науково-практичній конференції 25-26 травня 1995 р. – Запоріжжя. – С. 37-39.

39. Побутове становище робітників Дніпропетровська (друга половина 20-х – 30-х років) // Регіональне і загальне в історії. Тези міжнародної наукової конференції, присвяченої 140-річчю від дня народження Д.І.Яворницького та 90-літтю XIII Археологічного з'їзду (Листопад 1995 р.). – Дніпропетровськ. – С. 225-227.

40. Приватний капітал у промисловості Донецько-Придніпровського регіону за роки непу // Підприємництво Південної України останньої чверті XVIII – першої чверті XX століття. Запоріжжя. – С. 77-84.

1996

41. Професійна освіта в Олександрівському повіті // Південна Україна XVIII – XIX століття. Записки науково-дослідницької лабораторії історії Південної України ЗДУ. – Випуск 1. – Запоріжжя : РА "Тандем-У". – С. 142-147.

42. Будівництво Запорізького індустріального комплексу: література і історія // Література й історія. Матеріали міжнародної конференції 12-14 грудня 1996 року. – Запоріжжя. – С.118-121.

43. Инженерно-технические кадры металлургических предприятий Донецкого и Приднепровского регионов во второй половине 20-30 годов // Культурологічний вісник. – Вип. III. – Запоріжжя. – С.37-39.

44. Міжнародні контакти Олександрівська наприкінці XIX – на початку XX ст. // Міжнародні зв'язки народів Європи. Секція III, IV. – Запоріжжя. – С.117-119.

1997

45. Кафедра новітньої історії України // Наукові праці історичного факультету. Випуск II. 25-річчю історичного факультету присвячується 1971 – 1996. – Дніпропетровськ. – С.18-21.

46. Матеріально-бытовое положение рабочих-металлургов Украины (вторая половина 20-х – 30-е годы) // Наукові праці історичного факультету. Випуск II. 25-річчю історичного факультету присвячується 1971–1996. – Дніпропетровськ. – С.86-99.

47. Запорозька тематика в екскурсійно-туристичній справі (початок XX ст. – 30-і роки) // Запорозьке козацтво в пам'ятках історії та культури. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Запоріжжя, 2-4 жовтня 1997 р. Секція III, IV, V. – Запоріжжя. – С.184-188.

48. Олександрівський міський голова Ф.Ф. Мовчановський // VIII Всеукраїнська наукова конференція "Історичне краєзнавство і культура" (Наукові доповіді і повідомлення). Частина I. – К.-Харків. – С.147-149.

49. Іноземна допомога і будівництво Запорізького індустріального комплексу // Международная научно-практическая духовно-светская конференция "Аще возможно, будьте в мире со всеми..."(Римл.12,18) Тезисы докладов и сообщения. г. Запорожье 9-12 января 1997 г. – Запорожье. – С.183-184 (співавтор: О.І.Латун).

50. Становище оstarбайтерів в Німеччині (За матеріалами Державного архіву Запорізької області) // Спадщина. До 75-річчя Державного архіву Дніпропетровської області. – Дніпропетровськ. – С.176-188.

51. Бытовое положение жителей Запорожья в 20-30-е годы // Нариси культури українців Півдня. Серія 2. – Запоріжжя. – С.21-24

1998

52. Репресії як засіб існування тоталітарної влади (на матеріалах Запорізької області) // Актуальні питання дослідження історії держави і права. Матеріали науково-практичної конференції наукового товариства старшокласників "Друзі Феміди" (31 січня 1998 р.). – Запоріжжя. – С.81-87.

53. Матеріали к истории Запорожского государственного университета. Випуск I. – Запорожье. – 76 с. (співавтор: Орлянський С.Ф.).

54. Актуальні проблеми постановки виховного процесу в сучасному вузі // Проблеми вдосконалення виховної роботи у вищій школі в сучасних умовах. Тези доповідей на Всеукраїнській науково-методичній конференції 16-18 грудня. – Дніпропетровськ – С.24-25.

55. Запорізький край в часи тоталітаризму (1917 – кінець 1930-х рр.) // Повернені імена. Статті, нариси, короткі біографічні довідки (про реабілітовані жертви політичних репресій у Запорізькій області). Книга перша. – К., – С.41-86 (співавтор: Старух О.В.)

1999

56. Олександрівськ на зламі епох: документи та матеріали // Південна Україна ХХ століття. Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ. Випуск 1(4). – Запоріжжя. – С.7-36.

57. Невільники ХХ століття // Актуальні питання дослідження історії держави та права. Матеріали ІІ науково-практичної конференції наукового товариства старшокласників "Друзі Феміди". – Запоріжжя. – С.175-181.

58. Бібліографія і матеріали до історії міста Олександрівська та Олександрівського повіту // Південна Україна ХVІІІ – ХІХ століття. Записки науково-дослідницької лабораторії історії Південної України ЗДУ. Випуск 3. – Запоріжжя. – С.171-190.

59. Иностранный капитал в экономике Александровска на рубеже // Хортицкий бизнес-клуб. – 1999. – № 3. – С.4-5 (співавтор: Васильчук Г.М.).

60. Міське самоврядування Олександрівська (кінець ХVІІІ – початок ХХ століття) // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Випуск VII. – Запоріжжя. – С. 195-198.

61. Банки и финансовые учреждения Александровска на рубеже ХІХ – ХХ веков // Хортицкий бизнес-клуб. – 1999. – № 4. – С.27-28 (співавтор: Васильчук Г.М.).

62. Під ударами двох тоталітарних режимів (Запорізька область у 40-і – на початку 50-х років) // Спокута. Альманах № 1. – Запоріжжя, С. 8-31.

63. Развитие торговли в Александровске на рубеже ХІХ – ХХ вв. // Хортицкий бизнес-клуб. – 1999. – № 5. – С.36 (співавтор: Васильчук Г.М.).

64. Промышленное развитие Александровска в конце ХІХ – начале ХХ вв. // Хортицкий бизнес-клуб. – 1999. – № 6. – С.31 (співавтор: Васильчук Г.М.).

2000

65. Методичні рекомендації до семінарських занять з історії України для студентів філологічного факультету. – Запоріжжя, 40 с.

66. Методичні рекомендації до семінарських занять з історії України для студентів неісторичних спеціальностей. – Запоріжжя, 60 с. (співавтори: Павловський Б.С., Скворцов О.Г.).

67. З досвіду постановки виховного процесу в Запорізькому держуніверситеті. // Студент – 98: проблеми і перспективи виховної роботи в сучасному вищому навчальному закладі. Матеріали науково-практичної конференції. – Запоріжжя, С. 177-181.

68. Нові технології виховання студентів. // Студент-98: проблеми і перспективи виховної роботи в сучасному вищому навчальному закладі. Матеріали науково-практичної конференції. – Запоріжжя, С. 181-186. (Співавтор Орлянський С.Ф.).

2001

69. Відбудова економіки. Нова економічна політика. Будівництво Дніпрогесу. Індустріальний розвиток у другій половині 20-х – 30-ті роки. Сталінські репресії. Культура та побут Запорізького краю в 20-30-ті роки // Історія рідного краю. Навчальний посібник для учнів 10-го класу. – Запоріжжя, С.115-123; 173-220.

70. Пам'ятки історії та культури Запорізької області (Приазовський, Приморський, Чернігівський, Якимівський райони). – Випуск 3. – Запоріжжя, С.14-37 (співавтори: Пачев С., Олександров В.).

2002

71. Гетьман Сагайдачний. Запоріжжя // Українське козацтво. Мала енциклопедія. – Київ – Запоріжжя, С.98-99; 158-159.

72. Профспілкові журнали України 20-х років ХХ століття як джерело дослідження матеріально-побутових умов робітників // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Науково-практичний збірник. Спецвипуск. – № 5. – С.223-227.

73. Пам'ятки історії та культури Запорізької області (Великобілозірський, Куйбишевський, Розівський, Токмацький райони). – Випуск 5. – Запоріжжя, С.65-110; 132-141 (співавтор: С.Шевченко).

2003

74. Витоки і фактори розвитку етносоціальних протиріч в Україні // Социально-политические и культурные тенденции развития в современном мире. Тезисы докладов и выступлений на межвузовской научно-практической конференции студентов и молодых ученых (14 марта 2003 года). – Донецк, С.145-148 (співавтор: Іванілов О.В.).

75. Будівництво "Великого Запоріжжя" в 20-30-ті роки ХХ століття // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Вип. ХVІ. – Запоріжжя, С. 221-225.

76. 70 лет по пути свершений. – Запорожье, С. 9-37.

77. Проблемы жизни и быта металлургов Днепропетровщины (вторая половина 20-х – 30-е гг.) // Вісник Дніпропетровського університету. Історія та археологія. Випуск 11. – Дніпропетровськ, С. 64-71.

2004

78. Статистичні видання 20-30-х рр. ХХ століття про побутові умови робітників України // Історичні і політологічні дослідження. – Донецьк, № 1. – С. 50-55.

79. Індустріальна та сільськогосподарська житниця України (до 65-річчя створення Запорізької області) // Актуальні проблеми внутрішньої політики. – Київ, Випуск 2. – С.147-154 (співавтори: Мальований М., Токар О.).

80. Реабілітовані історією. Запорізька область. – Книга перша. – Запоріжжя, 584 С. (співавтори: Ігнатуша О.М., Кирилаш Л.І., Старух О.В., Цокур Є.Г. та інші).

81. Документи державних органів України 20-30-х років ХХ століття про житлове забезпечення робітників // Культурологічний вісник. – Випуск 13. – Запоріжжя, С. 42-48.

82. Історичне минуле в побуті мешканців Запоріжжя в міжвоєнний період // Національна перлина Запорожжя: впровадження інноваційно-інвестиційних технологій гармонізації біоєкосистеми о. Велика Хортиця. Перший міжнародний конгрес. 26-28 вересня 2004 року. – Запоріжжя, С. 114-116.

83. Будівництво та реконструкція промислових міст України в 20-30-і роки ХХ століття // Україна модерна і сучасна (історія, історіографія та джерелознавство). Матеріали наукових читань, присвячених Заслуженому діячу науки і техніки України, доктору історичних наук, професору Г.К.Швидько 6 травня 2004 р. – Дніпропетровськ, С. 155-161.

84. Побут будівельників Запорізького індустріального комплексу (кінець 20-х – початок 30-х років ХХ ст.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Випуск XVIII. – Запоріжжя, С. 197-204.

2005

85. Питання медичного обслуговування робітників у документах державних органів управління України в 20-30-і роки ХХ століття // Культурологічний вісник. – Випуск 14. – Запоріжжя, С. 43-48.

86. Методичні рекомендації до написання і оформлення науково-дослідних робіт учнів – членів Малої Академії наук (історико-географічний профіль) // Мандрівник-краєзнавець. Інформаційно-методичний вісник. – Випуск 4. – Запоріжжя, 31 с.

87. Повсякденне життя та побут стахановців у другій половині 1930-х років // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – № 8. – Луганськ, С. 111-117.

88. Історичне минуле Запорізького краю у побуті мешканців Запоріжжя у міжвоєнний період // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Випуск XIX. – Запоріжжя, С. 271-276.

89. Запорізький національний університет // Енциклопедія історії України. Т.3. – К., С. 268-270.

90. Реабілітовані історією. Запорізька область. – Книга друга. – Запоріжжя, 772 с. (співавтори: Кирилаш Л.І., Ребро П.П., Рев'якін С.Д. та ін.).

2006

91. Відбудова економіки. Нова економічна політика. Будівництво Дніпрогесу. Індустріальний розвиток у другій половині 20-х – 30-ті роки. Сталінські репресії. Культура та побут Запорізького краю в 20-30-ті роки // Історія рідного краю. Навчальний посібник для учнів 10-го класу. Видання друге. – Запоріжжя, С.79-85; 121-157.

92. Запорізький національний університет: історія і сучасність (1930 – 2005): Ювілейна книга. – Запоріжжя, 248 с. (співавтори: Некоз М.Д., Скворцов О.Г. та ін.).

93. Гетьман Сагайдачний. Запоріжжя // Українське козацтво. Мала енциклопедія. Видання друге доповнене і перероблене. – Київ – Запоріжжя, СС. 120, 185-186.

94. "Міста-сади": перспективи та реальність (будівництво та реконструкція промислових міст України в 1920 – 1930-і роки) // Культура народів Причорномор'я. – № 95. – Симферополь, С. 36-40.

95. Реабілітовані історією. Запорізька область. – Книга третя. – Запоріжжя, 719 с. (співавтори: Кирилаш Л.І., Ребро П.П., Рев'якін С.Д. та інші).

96. Засоби зв'язку Запорізького краю у міжвоєнний період // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Випуск XX. – Запоріжжя, С. 170-177.

2007

97. Связь времен. История развития средств связи в Запорожской области (XVIII – XXI вв.). – Запорожье, 192 С. (співавтори: Карагодін А.І., Скворцов О.Г.).

98. (рецензія) – Нестор Махно. Крестьянское движение на Украине. 1918 – 1921: Документы и материалы /Под ред. В. Данилова и Т. Шанина. М.:РОССПЭН, 2006. – 1000с. – (Крестьянская революция в России. 1902 – 1922 гг.: Документы и материалы) // Вестник Российского гуманитарного научного фонда. – М., 2007. – № 3 (48). – С. 288-290.

2008

99. Голодомори ХХ століття на теренах Запорізького краю // Голодомор 1932 – 1933: запорізький вимір. – Запоріжжя, С. 51-59.
100. Трагедії, яких могло не бути // Спокута. – Альманах № 8-9, Запоріжжя, С. 3-14.
101. Методичні рекомендації до написання та оформлення науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук (історико-географічний профіль). Друге видання (доповнене) – Запоріжжя, 47 с. (співавтори: Гвоздик В.С., Писаревська Т.Г.).
102. Національна книга пам'яті жертв голодомору в Україні. Запорізька область. – Запоріжжя: Дике поле, 1080 с. (член науково-редакційної групи).

2009

103. Кічкас. Павло-Кічкас. Заводський район. Переправа в майбутнє. Ювілейний проспект, присвячений 40-річчю Заводського району міста Запоріжжя. – Запоріжжя: Дике поле, 48 с. (Співавтор Романюк В.).
104. Цілісне дослідження виникнення та діяльності запорізької міліції // Ревякін С.Д. Історія Запорізької міліції 1917 – 2007 рр. Науково-документальне видання. – Запоріжжя: Дніпровський металург, С.3-4.

2010

105. Історик з великої літери // У боях за історію (до 50- річчя професора Анатолія Бойка). – Запоріжжя, АА Тандем. – С. 82-84.
106. Турченко Федір Григорович // Українські історики. Біобібліографічний довідник. – Випуск 3. – К., Інститут історії України. – С.293-295 (Співавтор Капустян Г.Т.).
107. Дневник солдата Василя Лукьяненка (18.08.1941 – 10.01.1942). – Запоріжжя, ЗНТН. – 88 с. (Упорядник, вступна стаття, примітки, іменний покажчик, географічний покажчик, список скорочень) (співавтор Бойко А.В.).
108. Деятели и события повстанческого крестьянского движения в Украине (1917-й – начало 1920-х годов) / Серия: Соціальні рухи на півдні України. Випуск 1. – Запоріжжя, 156 с.
109. Дневники с далекой неволи. – Запоріжжя, 112 с.

2011

110. “Знаю, что помнишь и ждешь”: письма семьи Золотаревых (1942 – 1946 гг.). – Запоріжжя, 100 с. (Співавтор: Молдавська Т.І.)
111. Голодомор 1932 – 1933 років на території Запорізької області: свідчення очевидців. – Запоріжжя: Дике поле, 352 с. (Співавтори: Шугальова І.М. Турченко Ф.Г., Ігнатуша О.М.).
112. Оріхівська справа. 1932 р. / Серія: Соціальні рухи на півдні України. Випуск 2. – Запоріжжя, 312 с.

2012

113. Будівництво Дніпрогесу // Історія України. – № 5-6. – К., С. 36-40.
114. Факультету 40 років // Історичний факультет на зламі епох (1971 – 2011): ювілейна книга. – Запоріжжя, С. 16-30.

2013

115. Письма семьи Черноусовых. – Київ: ЗНТН, 60 с.
116. Реабілітовані історією. Запорізька область. Книга шоста / Турченко Ф.Г., Ткаченко В.Г. – Запоріжжя: Дніпровський металург.
117. Запорізький національний університет. Ювілейна книга. 80-річчю Запорізького університету присвячується. – Запоріжжя, 320 с. (С. 9-76; 166-174).

2014

118. Чубарівська справа / Серія: Соціальні рухи на півдні України. Випуск 3. – Київ, 284 с.